

Oponentský posudek:
Zpracoval Mgr. Jindřich Špinar

Diplomová práce:

Knižní fond farnosti Krásná v severních Čechách (katalog a rozbor)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Autor práce: Bc. Markéta Pluháčková

Studijní obor: Archivnictví

Ročník II.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl zmapovat historii farní knihovny v obci Krásná (dříve Šumburk) na Jablonecku, provést její rozbor, charakterizovat strukturu fondu a to s využitím zpracovaného katalogu knihovny, jenž je součástí práce a také za pomoci historických inventářů knihovny.

Jak autorka správně uvádí, je pozornost věnovaná farním knihovnám na území ČR dosud naprosto nedostatečná, ačkoli tento základní duchovenský knihovní potenciál patřil v minulosti k nejhustší a nejběžnější síti městských i venkovských biblioték a je tedy pro poznání interakce kniha/text - uživatel velmi důležitý. Palčivé je téma zejména z důvodu rychlé devastace většiny farních knihoven s postupujícím opouštěním duchovních správ v menších farnostech od poloviny 20. století.

Přestože, či spíše právě proto, že fond farní knihovny v Šumburku není rozsáhlý, že zřejmě vykazuje ve své nedlouhé historii (farnost vznikla v 2. pol. 18. stol.) dosti značnou fluktuaci knižního fondu, že jeví naprosto zřetelné známky absence nějaké vlastní akviziční strategie jednotlivých farářů anebo se o ní nedochovaly archivní zprávy stejně tak jako dochované knihy nic takového nedosvědčují, že ji zkrátka chybí jakákoli vnitřní sevřenost, jež by poskytovala možnosti obecnější charakterizace, jednalo se pro diplomantku o velmi náročný úkol.

Téma mělo vliv na metodu odborné práce, a proto byla studie poněkud nestandardně rozšířena o kapitoly o ilustracích a signetech, které ovšem jen velmi volně souvisí s vytčeným úkolem na zpracování rumburské farní knihovny. Důsledkem jsou disproporce teoretických východisek a vlastní tvůrčích postupů. Nutnost zařazování tematicky odlehlých kapitol vedla někdy diplomantku k přejímání a poněkud zeslabila celkovou náročnost vlastní práce. Konkrétně: v kapitolách o dějinách obce a farnosti jsou zařazeny nadbytečné, spíše regionálně historické (*Dějiny a majitelé panství Malá Skála*) a uměnovědné (podkapitoly *Kostel sv. Josefa*, *Zvony*) kompiláty nemající – jak je zřejmé z textu – žádné vazby ke stěžejnímu tématu.

Tam, kde bychom naopak potřebovali znát historické souvislosti, dostáváme „*horror vacui*“. Stěžejní historické události šumburské farnosti, včetně jakékoli zmínky o osudech farní knihovny pro období od konce 1. třetiny 20. století jsou v práci pominuty, což v případě sudetské lokality (?- z práce ani toto nevíme, tušíme pouze z odkazů na německé reálie) bývá dost podstatným, možná i v šumburském případě určujícím úsekem dějin. Zcela mimo téma jsou kapitoly *Ilustrace v šumburských tiscích* a *Signety v knihách šumburského farního fondu*. Tedy přesněji: práce bezděčně prozrazuje, že jsou nadbytečné. Jejich zařazení by dávalo smysl, pokud by obě kapitoly prokazovaly nějakou jedinečnou, konkrétní vazbu na šumburský knižní fond, naznačily by se jisté specifické záliby tamních duchovních, které je vedly k obstarávání např. titulů s ilustracemi apod. Tato motivace však není zřejmá a tudíž tu

jde o knihovědnou sice, ale pouze odbočku k vnitřním popisům jednotlivých bibliografických jednotek, jež se náhodou vyskytují v šumburském fondu.

Na str. 51-54 se v tabulkách vlastnických poznámek autorka rozhodla publikovat všechna znění provenienčních přípisků šumburských duchovních. Možná tu mohla provést kvantifikaci těchto frází a provázat tuto tabulku se signaturami tisků v připojeném katalogu. Takto jde o pečlivě provedený sběr s nevyužitou možností vytvořit aparát s hodnotící složkou. Uvedená data se opakují v připojeném katalogu.

Tolik ke koncepci a rozvržení obsahu. Nyní ke kvalitě a výpovědní hodnotě publikovaného textu.

Práce se vyznačuje, jak je z výše popsaného zřejmé, poměrně značnou rozkolísaností. Jednoznačně nejkvalitnější je kapitola *Historický vývoj a obsah farních knihoven* (s. 29-36), jež uvádí čtenáře do obecného kontextu této problematiky v širších souvislostech. Text se opírá o fundované práce autorů, na něž je odkazováno, je pochopený, dobře rozvržený, a byť jde o kompilaci, je dobrým a potřebným úvodem pro analýzu šumburské knihovny.

Následující kapitola *Vlastnické poznámky a majitelé knih z šumburského fondu* (s. 37-40) od samého počátku ovšem nenaplní očekávání, pro čtenáře je dlouho poměrně nesrozumitelná, obě pasáže knihy spolu nekomunikují.

Ostatně podobně ostrý přechod beze stop návaznosti lze pozorovat již v *Úvodu*, kdy po obecné, ovšem nekonzistentní pasáži (srv. v rychlém sledu se střídající témata jednotlivých odstavců – hodnocení husitské revoluce, stav bádání o farních knihovnách, načrtnutí metody práce) následuje podkapitola *Uspořádání knižního fondu a katalogizace*. Její první věty musí čtenář opakovaně pročítat, aby pochopil, o jakém pořádání fondu a z jaké doby autorka právě píše. Ve stejném odstavci pak pokračuje několika velmi podstatnými hodnotícími postřehy o možném pořádacím schématu jakési jiné knihovny, jež později snad vplynula do šumburského fondu a dále uvádí kardinální konstatování, jež by mělo být jednou ze základních závěrečných tezí celé diplomové práce – že totiž „původní řazení knihovny tedy není možné rekonstruovat“. Bohužel k oběma tezím – hypotéze a tvrzení vyčteným již takto v úvodu se autorka nevrátila nikde v dalším textu. Vlastním výzkumem tyto předčasně zařazené závěry v konečném resumé nepodpořila ani nevyvrátila.

Vraťme se však k výše zmíněné kapitole, na s. 37. V okamžiku, kdy text vstupuje poprvé do fondu knihovny šumburské fary, začíná kapitola větami, jako by zcela vytrženými z kontextu. V této pasáži se více než v jiných vyskytují absence odkazů, (např. s. 37- 2. odst. zdola, s. 38 dole, s. 39 a jinde), ale bohužel i snadno opravitelná přehlédnutí, jako např. neúplné citační údaje v poznámkách (pozn. 11), kolísání v užití kurzivy u názvů děl (pozn. 135) neobratnosti (rušivá reakce věty v zákl. textu na údaj v pozn. 122, s. 38 nahoře) apod.

Poněkud problematická – a to nejen u této kapitoly, ale všech následujících – je také skutečnost, že data jsou sbírána extenzívně, bez vytýčené strategie, bez šance dojít k ucelnějším a zobecňujícím hodnotícím závěrům. Jestliže pojednává kapitola o vlastnických přípiscích, pak jsou tu nashromážděna rukopisná exlibris sice ve všech tvarech a poctivě jsou uváděna až toporně v neredukovaných barokních názvech knih, ale pokusy o utřídění tu nespátřujeme. Ostatně až na s. 38-39 je čtenář seznámen s rozsahem knihovny dle inventáře z r. 1783, dnešní rozsah je prozrazen teprve na s. 64-65. Do té doby čtenář neví, jak velkou váhu má přikládat jednotlivým jevům, možná nahodilostem vyčteným z rukopisných poznámek v knihách (např. dva skoupé přípisky, z nichž chce autorka učinit hypotézu na s. 42 o *P. Rosmeislovi*). Citace znění některých přípisků, zejména u mladších knih z 19. stol. považují za bezpředmětné zatěžování textu. V kapitole *Tematická analýza šumburské farní*

knihovny (s. 55-63) se autorka pouští do tematického průřezu knihovny, stanovuje frekvenci jednotlivých žánrů, váží dle četnosti, ovšem o to palčivěji čtenář vnímá absenci sumárních údajů o fondu – ať už současného nebo retrospektivně rekonstruovanému za využití starých inventářů. Tím se však čtenář dostává do naprosté závislosti na tvrzení autorky, bez možnosti vlastní verifikace. Přitom mnohdy je potřeba ověření některých tvrzení pocíťována velmi naléhavě. Např. na s. 56 „se autorka domnívá, že se může jednat o benátská vydání z roku 1740“ u *Komentářů na čtyři evangelia* od *Cornelia a Lapide*. Proč právě benátská – skoro provokativně ponechává bez vysvětlení – ačkoli běžnější jsou v našich farních knihovnách (opravdu?, o tuto možnost ověření jsme právě zde ochuzeni) asi spíše antverpská (je mimo rámec oponentury tuto hypotézu obhajovat).

Při použití ve větách bych doporučoval znění knižních titulů maximálně zjednodušovat, zkracovat, event. u známějších titulů i počesťovat a plné znění umísťovat do poznámek. Je to z důvodu přehlednějšího čtení. Rovněž bych doporučil odkazovat na bibliografická kompendia a databáze, se kterými autorka zřejmě nepracovala, namísto složitě vypisovaných, mnohdy obtížně transliterovaných barokních titulů (srv. např. s. 59, 60, 62, 64, různé zkr. usq., quoq., II.us apod.) doplňovaných ve snaze po přesné identifikaci i údaji z impres. Bohužel jsou však některé tituly uváděny chybně (např. *Gradius ad parnassum* – s. 63, *Floss lattinitatis* – s. 62). Tematická analýza se neměla obejít bez strukturování v čase, byť chronologickému vývoji je věnována samostatná kapitola. Při strukturování fondu podle oborů nelze zkrátka mechanicky vedle sebe přiřadit dva tituly z roku 1749 a 1859 z jednoho oboru (údajně z fyziky, s. 61), protože v takovémto časovém rozpětí je nutno nejprve vyhodnotit (ale to je právě slabina celé práce – hodnocení), jak vypadal nebo mohl vypadat přístup čtenáře k aktuální literatuře, a zda starší tituly nebyly např. v 19. stol. již antikvární částí fondu. Ostatně zmíněný příklad ukazuje na další zmatečnost – jedno dílo je z fyziky, druhé je modlitební knížka. Vůbec k sobě nepatří do jednoho odstavce. Podobných rozkolísaností je v práci více. Na s. 61 čteme postesek nad chudým zastoupením beletrie, na následující straně jsou v jakémsi souhrnu nezařaditelných knih uvedeny *Ezopovy bajky*. Obdobně - na s. 60 je odstavec o jazykových příručkách, ale v žánrovém mixu na s. 62 je latinská učebnice. Kapitola jeví slabiny v uspořádání textu.

V kapitole *Místa vydání šumburských knih* se více než na jiných místech projevuje absence potřebného srovnání se základními charakteristikami historických knižních fondů v českých zemích. Domnívám se, že pozornost věnovaná uváděným tvarům města Prahy (Prag, Pragae, Vetero-Pragae apod.) vyskytující se v impresích knih (s. 66), mohla být dobrou ilustrací – a nikoli hlavní náplní. Jako ilustrace mohla směřovat k prohloubenému zhodnocení jazykové charakteristiky bohemikálních tisků zastoupených v severočeské farní knihovně na jazykovém pomezí – například.

Pro poznání šumburského farního knižního fondu jsou naopak důležité kapitoly pojednávající o vazbách knih a stavu dochovanosti fondu (s. 80-83). Absence nakladatelských vazeb netřeba litovat, ostatně pro staré tisky kvalitnější knihařské práce neprováděl nakladatel, nýbrž často knihaři s vazbami na vlastníky knih – důkladná pozornost řemeslným knihařským vazbám by snad mohla poodkrýt, když ne vlastní vkus šumburských farářů a event. souvislosti k farám v okolí, k místnímu knihařskému trhu atd. atd., tak alespoň charakteristické rysy vazeb po předchozích vlastnících. Řada zajímavějších vazebních usnů, jak dokládá diplomantka, totiž pochází z období před vznikem lokality a farnosti v Šumburku. Předpokládám, že starší vazbu než uvádí autorka na s. 81 má biblická konkordance z r. 1741. Konstrukce knihy s dřevěnou výplní, přezkami na trny a rámcovou slepotiskovou kompozicí neodpovídá poslední čtvrtině 18. století (obr. příl. č. 4).

Text o stavu dochování knih bych doporučil rozvést, zejména by bylo bývalo přínosné věnovat více prostoru příčinám zchátralého stavu knižního fondu, který mají snad na svědomí blíže nespecifikované poměry na faře (nebo jinde?) ve 20. století. Stejně tak možná mohlo o něčem svědčit charakterizování knih s neprořezanými listy apod.

Jestliže bychom přeci jen u jednotlivých kapitol akceptovali jakýsi exaktní popis problematiky bez hodnotících prvků, pak těžiště práce mělo být v *Závěru*. Vyhýbání se jakýchkoli dílčích výstupů u jednotlivých kapitol lze akceptovat, ovšem pak by pravým opakem měla být závěrečná stať. Tady měla být provedena hlubší, hodnotící sonda, vyhodnocení sběrné části práce. Je škoda, že závěrečnému vyhodnocení jsou věnovány pouze dvě normostrany (v textu s. 84 a polovina s. 85) s nevýraznou výpovědní hodnotou. Opět tu autorka téměř celý odstavec obětuje opakování výčtu měst, kde byly šumburské knihy tištěny (opakovaně ve výčtu zemí uvádí Prusko vedle Německa).

Soupis literatury je v pořádku, jeho rozsah odpovídá možnému užítí při práci, bibliografické citace jsou zde také správně uváděny (na rozdíl od četných chyb v poznámkovém aparátu). Naopak *Seznam použitých zkratk* je odbytý. Obsahuje deset naprosto běžných, nikoli odborných zkratk jako jsou km, tzv., např., atd. ...

Pro každou podobnou práci je velmi přínosné, obsahuje-li také *katalog*. V tomto případě autorka zpracovala nejen současný katalog, ale – a to je nutno velmi ocenit – publikovala i *kostelní inventář z r. 1783*. Možná se mohla pokusit o vytvoření konkordance mezi údaji z inventáře a současným katalogem. Pro celkovou koncepci práce by bylo přínosnější, kdyby se základní text více provazoval s katalogem, jehož bibliografické záznamy by byly očíslovány. Pak stačilo uvádět v textu jen nejúspěšnější části názvu, event. i jejich zjednodušené české překlady a odkazovat nikoli na signatury, ale čísla bibliografických záznamů v katalogu.

Pro diplomovou práci, resp. pro její podobu v písemné formě (nikoli elektronické, na příloženém CD, který jsem neměl k dispozici) bych při zpracování katalogu doporučil neřídit se mezinárodními knihovnickými pravidly ISBD(A), ale tradiční citací bibliografických záznamů užívaných v tištěných odborných textech. Pravidla ISBD(A) byla vytvořena zejména pro elektronické prostředí, dobře s nimi pracují systémy MARC21 a UNIMARC, ale pro odbornou studii v tištěném textu jsou nevhodné. V této oblasti však panují názorové nejasnosti a odborná diskuze na toto téma zdaleka není ukončena, proto v tomto případě jde o pouhé doporučení, nikoli výtku na adresu autorky a její práce.

Celkový dojem z diplomové práce není uspokojivý. Základními okruhy měly být pokusy o odpovědi na otázky po 1. historii šumburské farní knihovny, 2. jejímu charakteru, obsahové analýze a to jak v historické perspektivě, tak v současnosti, 3. její interakci do prostředí místního duchovenstva, event. dalších uživatelů, intelektuálním potenciálu v dané lokalitě, 4. kontextu dle tezí uvedených v kapitole *Historický vývoj a obsah farních knihoven*. Tomu měly odpovídat metodické postupy.

Jen velmi málo jsme se dozvěděli o akvizici do knihovny, přitom vidíme řadu titulů opatřených pro faru sekundárně – knihovna vznikala tedy z vůle tamních farářů nebo nahodilým rozrůstáním z vůle cizích dárců? Jak se knihy mohly používat? Jak se shodovala praxe užívání fondu ve srovnání s okolními farnostmi, v čem se vymykala? Nutnost komparace je u malé knihovny naprostou nutností z různých důvodů. Měla knihovna (a kdy,

v jakém období) spíše pastorační úlohu, pedagogický význam (místní škola), hospodářský, měla osvícenecký (v 18. stol.), obrozenecký (v 19. stol.) náboj či nikoli? Jací tu potenciálně žili uživatelé – nestačí psát např. samostatnou historii školy bez návaznosti na hlavní téma. Jak se proměňoval vztah farářů (či jiných) k fondu – co byla antikvární složka, co reprezentativní, co užitková – opět v různém období? Vztah vlastník-uživatel-čtenář vůči knize, knihovně se od pol. 18. do 20. století měnil, jak. Jak se čtenář *Sienkiewiczova* románu *Quo vadis?* z roku 1900 mohl stavět k fondu z 18. století, co znamená učebnice ruštiny z r. 1957 v barokní knihovně? Je zřejmé, že práce často nahlíží na tematické okruhy staticky, pojímá je v horizontálních množinách určitých výseků a zásadně se vyhýbá hodnocení, systematizaci, stratifikaci zkoumaných jevů, např. i jednotlivých knih. Čteme o *de Waldtovi* – jaký je vztah k české, německé produkci. Jak frekventované jsou tituly v bohemikálních i německých kompendiích atd. atd?

20. století zůstalo zcela opomenuto ve všech ohledech, ačkoli pro výsledný stav fondu mělo zřejmě zásadní význam.

Mnoho nabízejících se tematických okruhů nemohlo být samozřejmě uspokojivě zpracováno. Je však zřejmé, že řada témat nebyla ani otevřena, jiné nevytěžily nabízející se možnosti.

Grafická úprava textu je na dobré úrovni, barevné přílohy jsou vhodným doplňkem. Jazykový projev je přiměřeně k odborné zkušenosti autorky kultivovaný.

Díky přílohám v podobě publikovaného inventáře z r. 1783 a katalogu zachovalých knih může však být práce základem pro budoucí výzkum v oblasti historie knižní kultury.

Na základě uvedené charakteristiky diplomové práce, jejích odborných přínosů, ale i značného množství slabin počínaje samotnou koncepcí, konče zbytečnými chybami, svědčícími o dosti povrchním přístupu doporučuji klasifikovat diplomovou práci stupněm **dobře**.

31.1.2013 ve Zlaté Koruně

Mgr. Jindřich Špinar
Odd. historických fondů
Jihočeské vědecké knihovny
v Českých Budějovicích